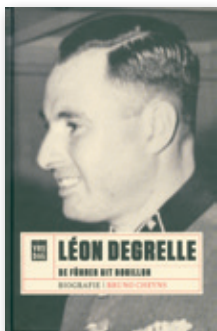

RECENSIES & SIGNALEMENTEN

LÉON DEGRELLE: EEN FÜHRER UIT BOUILLON

BRUNO DE WEVER

Bruno Cheyns, *Léon Degrelle. De Führer uit Bouillon*
Antwerpen, Vrijdag, 2017, 590 pp., ill.,
ISBN 9789460016080

De geschiedschrijving over Léon Degrelle en zijn Rexbeweging is een slagveld bezaaid met mythes. Ophemelende, ronduit hagiografische geschriften niet in de laatste plaats van Degrelle zelf, wedijveren met schotschriften die als enig doel hebben Degrelle en de zijnen te verguizen en

verachten.

Er is gelukkig sedert grosso modo de jaren 1980 een aangroeiende wetenschappelijke historiografie, maar die heeft tot hiertoe nog niet geleid tot een grote synthese over de geschiedenis van Rex, noch tot een omvattende biografie over Degrelle. Er is natuurlijk de belangrijke studie van Martin Conway uit 1992, maar de Britse historicus verbonden aan de universiteit van Oxford beperkt zich grotendeels tot de geschiedenis van Rex tijdens de oorlog.¹ Conway brak wel de ban waardoor er dan toch ook Belgische, meestal

Franstalige historici delen van de geschiedenis van Rex in kaart brachten en overigens hebben auteurs als Albert De Jonghe niet gewacht op Conway om Degrelles politieke oorlogslabels met dikke bundels uit Duitse archieven opgedolven documenten te weerleggen.²

Maar het is een Vlaamse vrijetijdshistoricus die de lacune van een wetenschappelijke biografie heeft opgevuld. Het vuistdikke boek, bijna 600 pagina's, 846 voetnoten en 33 hoofdstukken, is bovendien meer dan een degelijke biografie. Conway noemt het boek op de achterflap "een indrukwekkende prestatie". De auteur contextualiseert de leider van Rex in de politieke geschiedenis van België in die mate dat zijn boek ook kan gelezen worden als een monografie over de geschiedenis van het geradicaliseerde katholicisme van het interbellum, als een geschiedenis van het rexisme, als een geschiedenis van de collaboratie in Franstalige België én als een kroniek van de peripetieën van het Waals Legioen en de SS-Sturmbrigade Wallonien aan het oostfront. De auteur steunt daarvoor op soms nog onontgonnen bronnenmateriaal uit een 20-tal fondsen in binnen- en buitenlandse archieven, o.m. het politieke Archiv in Bonn van het Duitse ministerie van buitenlandse zaken, het Bundesarchiv in Koblenz en archieven van de CIA. Het valt evenwel op dat de auteur maar één strafdosier heeft gezien. We kunnen vermoeden – de

1 M. Conway, *Collaboration in Belgium. Léon Degrelle and the Rexist Movement*, New Haven-London, 1993. Vertaald in het Nederlands: M. Conway, *Collaboratie in België. Léon Degrelle en het Rexisme, 1940-1944*, Groot-Bijgaarden, 1994.

2 Zie onder meer diens baanbrekende artikelenreeks A. De Jonghe, De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF (1942-1944), in: *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 5 delen verschenen in de nummers 3-5 en 7-8, 1974-1984.

auteur zelf schrijft er niets over – dat Cheyns geen toegang heeft gekregen als gevolg van het feit dat Justitie in de regel slechts academisch geaccrediteerde onderzoekers toelaat. Het is wachten op de eerste burger die naar de Raad van State stapt om deze rechtsongelijkheid aan te klagen. Voorts steunt zijn onderzoek op tal van eigentijdse gedrukte bronnen, zeer veel persarchieef en vooral ook op een uitgebreid literatuuronderzoek. De auteur heeft zich breed ingelezen en slaagt er dan ook in om de diverse episodes uit Degrelles leven, het België van het interbellum, de machtspolitiek van de Belgische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, de strijd aan het oostfront, het naoorlogse Spanje, om maar die kapittels te noemen, zo te contextualiseren dat ook een niet-gespecialiseerd publiek telkens meekan. Maar ook specialisten vinden hun gading. Zo bevat het boek bijvoorbeeld de aanzet tot een geschiedenis van Rex-Vlaanderen met heel wat nieuwe informatie. Niet alle onderdelen zijn even goed uitgewerkt. Zo blijven er vele vragen open over de financiële geschiedenis van Degrelle die heel zijn leven in woelige financiële vaarwaters zwom van zijn Editions de Rex in 1932 tot zijn aanvankelijk zeer lucratief maar finaal op de klippen gelopen Spaanse bouwbedrijf in 1962. Deze ommissie is merkwaardig voor een auteur die beroepshalve met geldzaken bezig is.

Bruno Cheyns schrijft over het bewogen leven van Degrelle en zijn tijd *sine ira et studio*. Onbevooroordeeld en onpartijdig, wat gezien het eerder vermelde slagveld geen *sinecure* is. Hij schrijft ook recht-op-recht-aan geschiedenis zonder zich al te veel te bekommeren om geschiedtheorie en om grote verklaringsmodellen. Het boek omarmt weinig theoretische concepten en het lijkt er ook wel op dat de auteur er een broertje dood aan heeft. Een van de weinige keren dat er emotie tussen de regels voelbaar is, is in de inleiding van het boek, waar de auteur uit-

haalt naar recent werk van de Amerikaanse schrijver Jonathan Littell, auteur van de inmiddels wereldberoemde in 2006 verschenen roman *Les Bienveillantes*, over de fictionele hoge SD-officier Max Auwe, maar ook de auteur van een veel minder bekend boekje *Le sec et l'humide* waarin hij een dieptepsychologisch portret maakt van Degrelle en hem als een archetypische fascist afschildert.³ Cheyns serveert het boekje af als een onwetenschappelijke ontmenselijking van Degrelle. Het lijkt er eerder op dat Cheyns en Littell in twee verschillende registers schrijven. Littell vertrekt van het werk van de psychoanalytisch georiënteerde Duitse historicus Klaus Theweleit, die in 1977 het boek *Männerphantasien* schreef over de paramilitaire Freikorpsen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog en die trouwens ook het nawoord bezorgde bij *Le sec et l'humide*. Hij zoekt naar wat deze mannen aantrok in het fascisme en Littell past dat analysekader toe op Degrelle. Literatuurhistorici Kris Humbeek en Aragorn Fuhrmann halen in een recent nummer van *WT* Theweleit van stal om de fascinatie van de jonge Hugo Claus voor het nationaal-socialisme te verklaren.⁴

Pas helemaal aan het eind, in een slotbeschouwing, de lezer is dan al 500 bladzijden ver, waagt de auteur zich aan een meer theoretische beschouwing over de vraag of Rex en Degrelle nu al of niet als fascistisch kunnen bestempeld worden. Op basis van fascistietheorieën van Stanley Payne en anderen komt hij tot de conclusie dat Rex dat niet is,

3 In Nederlandse vertaling: J. Littell, *Het droge en het vochtige. Een korte verkenning op fascistisch grondgebied*, Amsterdam-Antwerpen, 2008. De roman van Littell verscheen in Nederlandse vertaling: *De Welwillenden*, Amsterdam-Antwerpen, 2008.

4 K. Humbeek & A. Fuhrmann, Over de jonge jaren van Hugo Claus, in: *WT*, jg. 76, 2017, nr. 3, p. 278.

toch zeker niet in 1936. De partij moet dan eerder worden gezien als een populistische katholiek-conservatieve schandaalpartij die ontevreden van alle slag aan zich probeert te binden met een aanval op de traditionele politiek en de collusies tussen de financiële wereld en corrupte politici. Ook Martin Conway heeft daar eerder al op gewezen. Maar Cheyns gaat veel verder. In het besluitend slothoofdstuk. Hij argumenteert dat Rex pas in volle oorlog, vanaf 1943, als fascistisch kan worden bestempeld. Dat is een problematische stelling en de auteur voert in zijn boek alle elementen aan om te besluiten dat Rex al veel vroeger naar het fascisme afgleed. Ik som er tien op:

Ten eerste toont de auteur zeer goed aan dat Degrelle in feite Rex belichaamde. Zijn wil binnen de partij was wet. Wat hij vond dat moest uitgevoerd worden, werd uitgevoerd, desnoods tegen alles en iedereen in. Dit profiel doet toch sterk denken aan fascistisch leiderschap. In de Belgische context is Degrelle op dat punt de evenknie van Joris Van Severen.

Ten tweede is er de weliswaar mislukte mars op Brussel van Degrelle in 1936. Die toont m.i. aan dat Degrelle hoopte langs buitenparlementaire weg een greep te doen naar de politieke macht, een beetje zoals Mussolini dat had voorgedaan met zijn Mars op Rome.

Ten derde stelt de auteur dat Degrelle en de in 1936 verkozen rexisten die het nauwst bij hem aanleunden, zich ideologisch oriënteerden op de Action Française van Charles Maurras, het Franse fascisme dus.

Ten vierde concludeert de auteur dat vanaf 1938 Rex in de richting van het fascisme evolueerde door fascistische stijlelementen over te nemen.

Ten vijfde toont de auteur aan dat Degrelle en Rex vanaf 1938 naar een onversneden antisemitisme evolueerden, weliswaar zonder racistische component en met de merk-

waardige omstandigheid dat Rex-Vlaanderen en vooral de Antwerpse afdeling zich tegen antisemitisme uitsprak. Overigens is Rex op dat punt heel vergelijkbaar met de Nationaal Socialistische Beweging van Anton Mussert die ook lange tijd antisemitisme afhield en zelfs Joden in haar rangen telde.

Ten zesde kreeg Rex aanzienlijke financiële steun vooral uit Italië en vereenzelvigde Rex zich ook sterk met dat land en regime.

Ten zevende begon Degrelle na zijn vrijlating in Frankrijk onmiddellijk te leuren met een Bourgondisch plan bij Otto Abetz, de Duitse ambassadeur in Parijs. Dat ruikt toch naar 'palingenetisch ultranationalisme' waarin een revolutionaire wedergeboorte van een verloren rijk centraal staat en dat in het huidige comparatieve fascisme-onderzoek als het wezenskenmerk van de fascistische ideologie wordt gekenmerkt.⁵

Ten achtste organiseerde Degrelle in de zomer van 1940 de voor het fascisme zo typerende milities in de vorm Formations de Combats onder leiding van Rutger Simoens die einde 1940 al 4 000 leden telden. Ook de reorganisatie van Jeunesse Rexiste Masculine onder leiding van John Hagemans kan in dat licht gezien worden.

Ten negende bouwde Degrelle al in de zomer van 1940 Rex verder uit als een autoritaire organisatie. Al voor de oorlog was hij, en hij alleen, de baas. Dat bleef zo, maar tijdens de bezetting werd het fascistische leidersprincipe doorgevoerd in alle echelons van de beweging.

Ten tiende trok Degrelle met zijn beruchte verklaring van januari 1941 volledig de Duitse kaart. 'Heil Hitler' is de slotformulering en in feite de hele lading van de boodschap die 5 januari in Luik voor 6 000 rexisten werd

5 Zie o.m. R. Griffin, *Studying Fascism in a Postfascist Age. From Nex Consensus to New Wave?*, in: *Fascism. Journal of Comparative Fascist Studies*, jg. 1, 2012, pp. 1-17.

uitgesproken. Dat het nadien ontslagen regende, deerde Degrelle niet. Zijn wil was wet en Rex was het vehikel voor zijn persoonlijke macht. Dat klinkt als een variatie op nogal wat fascistische bewegingen in bezet Europa op dat moment.